



Långt in på 1930-talet fanns det vägglöss i var tredje lägenhet i storstäderna. Här förbereder tekniker från Anticimex cyanväterökning. Efter andra världskriget blev metoden alltmer sällsynt, på 1960-talet användes den endast i undantagsfall [5].

FOTO: ANTICIMEX

## Cyanväterökningen en fara för både löss och människor

Under första hälften av 1900-talet användes vätecyanid som bekämpningsmedel mot vägglöss. Man tejpade för alla fönster och dörrar (utom en!), och ställde in hinkar med kaliumcyanid. Sedan hällde man syra i hinkarna och lämnade rummet – snabbt.

När kaliumcyanid utsätts för syra bildas gasen cyanväte. Denna hindrar cellernas syreförbrukning; alla organismer, vare sig det är vägglöss eller annat, kvävs. Efter cyanväterökning var man tvungen att vädra ordentligt så att gasen försvann [1].

I Nordisk Hygienisk Tidskrift 1920 [2] beskriver Nils Malmberg ett fall av förgiftning av ett spädbarn ett dygn efter cyanväterökning i de provisoriska bostäderna i gamla skolhuset, Linnégatan 37 i Stockholm:

*I en lägenhet 2 tr upp bestående av 2 rum, av vilka det större, inre, genom tunna, något mer än manshöga väggar är indelat i två avdelningar och en gemensam tambur, bodde två familjer. I den ena avdelningen bodde fem personer, därav tre barn i åldern 7–13 år; i den andra bodde ifrågavarande 7½ mån gamla barn jämte modern.*

— — —  
*Ungefär kl 4 (på natten) fick pat en ihållande kramp, som varade några sekunder. Det spände därvid ryggen i sprättbågeställning. Det var mycket blekt, medvetslöst, låg med glasartad blick och uppåtvända ögon, så att man mest såg bara vitögat. Vile ej äta. Barnet började inom kort få krampräckningar i armar och ben, som höllo i till fram-*

# MEDICIN HISTORISK *paus*

Medicinhistoriska  
ögonblicksbilder,  
i form av en kort text  
till en bra bild,  
välkomnas!

»Medicinhistorisk paus»  
Läkartidningen  
Box 5603  
114 86 Stockholm

Redaktör:  
Kristina Räf

emot kl 6 f m, då tillkallad läkare remitterade pat till Sabbatsbergs sjukhus under misstanke på cyanförgiftning. Enligt vad jag gjort mig underrättad om, skall jourhavanden därstädes utan föregående vetenskap om fallets art, vid inkomsten i väntrummet genast känt stark blåsyrelukt och frågat, varifrån denna kom. Barnet skickades av honom till Allm Barnhuset.

Den lukt som omnämns beskrivs ofta som bittermandel (även i många deckare, där mördaren har använt cyankalium). Bittermandel innehåller en glykosid som omvandlas till bl a cyanväte.

### Flera dödsfall inträffade

Detta fall av förgiftning fick dock ett lyckligt slut; barnet repade sig. Flera dödsfall inträffade emellertid till följd av cyanväterökning. Diktaren Dan Andersson förgiftades till döds av cyanväte den 16 september 1920 på Hotell Hellman på Bryggaregatan i Stockholm.

### Nära ett halvsekel i barnsjukvårdens tjänst

Nils Malmberg (1890–1987) var länge verksam vid Allmänna Barnhuset, som sedan 1880-talet låg vid Norrtullsgatan 14 i Stockholm. Barnhuset, med anor från 1600-talet, mottog »till vård och uppfostran värnlösa barn, icke över sex år, mot en viss inlösningsavgift. Barnen utackorderas mot fosterlön, som utbetalas tills barnet fyllt 14 år» [3].

Omkring 1945 upphörde barnhemsverksamheten; barnhuset blev nu i stället Norrtulls sjukhus, där ungefär halva utrymmet togs i anspråk av vuxna sjuksjuka och andra hälften av sjuka barn [4].

Nils Malmberg skulle bli barnsjukvården och barnavården trogen under hela sitt yrkesliv. Han var medlem av Stockholms barnavårdsnämnd 1930–1938, och medicinsk konsult vid planeringen och uppförandet av Nybodahemmet, som öppnades i mars 1938 för att ta emot barn med behov av tillfälligt omhändertagande eller psykisk och fysisk observation.

Han pensionerades år 1957 som överläkare vid Barnsjukhuset Samariten i Stockholm. Sin mottagning i en våning bredvid bostaden på Brahegatan 27 stängde han först 1964.

*Gunvor Svartz-Malmberg*

leg läkare,  
medicinsk informatiker,  
Stockholm

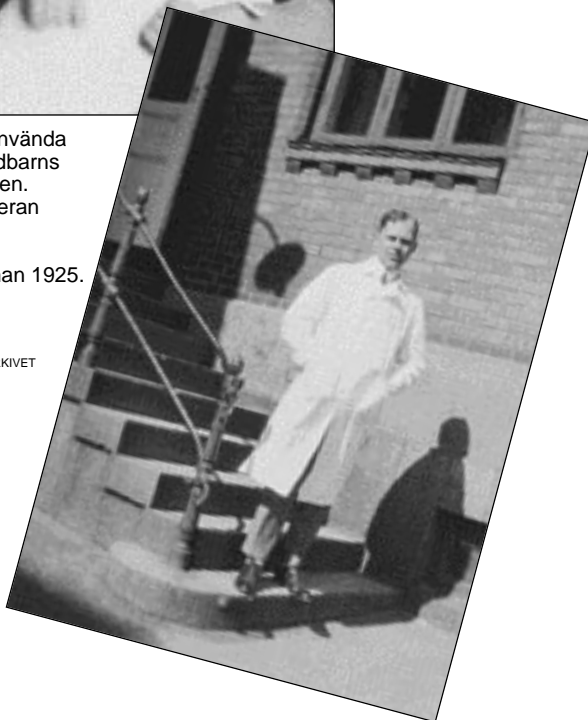
E-post: gusva@algonet.se



**Nils Malmberg** brukade använda sitt fickur för att pröva spädbarns förmåga att följa med blicken. Här konkurrerar dock kameran ut uret!

Till höger ses han 1925.

BILDERNA UR SVARTZ-MALMBERGSKA ARKIVET



### Referenser

1. Thorsell W, Tunón H. Löss, loppor och annan ohyra – bekämpningsmedel i Sverige förr och nu. Fauna och flora. Under publ. Även i Linné OnLine: [/www.linnaeus.uu.se/online/farmacy/cyanid.htm](http://www.linnaeus.uu.se/online/farmacy/cyanid.htm)
2. Malmberg N. Fall av cyanförgiftning. Från Karolinska institutets pediatrika klinik å Allm Barnhuset, Stockholm. Nordisk Hygienisk Tidskrift 1920; 28: 405-9.
3. Nordisk Familjebok, tredje omarbetade uppl. Malmö: Bokförlaget Norden, 1945; 5: 779-84.
4. Wallgren A. Här hemma och där ute. Nordisk medicinhistorisk årsbok 1972 (suppl IV): 133.
5. Kjellander B. I: Friberg L, Ronge HE, red. Lärobok i hygien. Andra upplagan. Köpenhamn, Stockholm, Oslo/Bergen: Munksgaard, 1967: 364.